

DOI: <https://www.doi.org/10.36719/2663-4619/74/21-25>

Həqiqət Mahmud qızı Məmmədova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
müəllim

mammadova.haguigate@mail.ru

Fəxriyyə İbrahim qızı Cəfərova

Naxçıvan Müəllimlər İnstitutu
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
ceferova.fexriyye@mail.ru

BƏXTİYAR VAHABZADƏ VƏ DİLİMİZ

Xülasə

Bildiyimiz kimi, Azərbaycan dili dünyanın zəngin dillərindən biridir. Bu dili yaşadan xalqdır. Dilimizin saflığı uğrunda mübarizə bunu bir daha təsdiq edir. Qeyd edək ki, hər bir dövrdə dil məsələləri ilə məşğul olanların, mübarizə aparənların demək olar ki, hamısı yazıçılardır.

XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində də dilimizin saflığı uğrunda mübarizə davam etmiş, bir çox yazarlarımız bu mübarizənin önündə getmişlər. Bu ədiblərimizdən biri də xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadədir. B.Vahabzadənin dilimizin saflığı ilə bağlı apardığı mübarizə danılmazdır. Şairin bir çox şeirlərində ana dilinin saflığının qorunması kimi məsələlər öz əksini tapır. Bəlkə də buna görədir ki, şairi “ədəbiyyatımızın ana dili şairi” adlandırılar.

B.Vahabzadə dili məxsus olduğu xalqın tarixini özündə yaşadan bir vasitə kimi qiymətləndirmiş, əsərlərində bunu təbliğ etmişdir. Şairin ədəbi-ictimai fəaliyyətinə nəzər yetirdikdə bir daha əmin olursan ki, bu çoxşaxəli fəaliyyətin arxasında vətən sevgisi, xalqına, onun dilinə böyük məhəbbət dayanır.

Məqalədə B.Vahabzadənin bu sahədəki fəaliyyətindən bəhs edilmişdir.

Açar sözlər: B.Vahabzadə, Azərbaycan dili, dilimizin saflığı, mübarizə, yaradıcılıq, dil məsələləri

Hagigat Mahmud Mammadova

Fəxriyyə İbrahim Jafarova

Bakhtiyar Vahabzadeh and our language

Abstract

As we know Azerbaijani language is one of the richest languages in the world. It is the people who keep the language alive. The struggle for the purity of our language confirms this once again. It should be noted that almost all those who deal with language issues and struggle in each period are writers. At the end of the 20th century and the beginning of the 21st century, the struggle for the purity of our language continued, and many of our writers were at the forefront of this struggle.

One of these writers is the national poet Bakhtiyar Vahabzadeh. B.Vahabzadeh's struggle for the purity of our language is undeniable. Many of the poet's poems reflect issues such as the protection of the purity of the mother tongue. Perhaps this is why the poet was called “the poet of the native language of our literature”. B.Vahabzadeh valued the language as a means of living the history of the people to whom he belonged, and promoted it in his works. When you look at the poet's literary and social activity you are once again convinced that behind this multifaceted activity is the love of the homeland, great love for the people and their language.

The article discusses the activity of B.Vahabzadeh in this field.

Key words: B.Vahabzadeh, Azerbaijani language, struggle, creativity, language issues

Azərbaycan xalqının qədimlərdən başlayaraq davam edən mübarizələrindən biri də dil məsələləridir. Hər dövrdə elmi-mədəni problemlər içərisində dil məsələləri öz aktuallığı ilə seçilmiş, dilimizin saflığı uğrunda mübarizə davam etmişdir.

Görkəmli Azərbaycan maarifçisi Firidun bəy Köçərli deyirdi ki, əgər bir xalqın bütün maddi və mənəvi irsini əlindən alsan, ancaq ana dilinə toxunmasan, həmin millət yox olmaz. O, az müddət sonra

yenidən ayağa qalxar. Ana dili olmayan bir milləti isə heç bir mal-dövlətlə diriltmək olmaz. Doğrudan da, xalq dili ilə tanınır. Dili olmayan xalq isə ölümə məhkumdur.

Mənim dilim-Azərbaycan dili dünyanın zəngin dillərindən biridir. Bu dili yaşadan xalqdır. Dilimizin saflığı uğrunda mübarizə bunu bir daha təsdiq edir. Qeyd edək ki, hər bir dövrdə dil məsələləri ilə məşğul olanların, demək olar ki, hamısı yazıçılardır. Dil tarixinin müxtəlif mərhələləri məhz həmin dövrdə yaşayıb-yaratmış sənətkarlarla bağlıdır. Çünki həmin sənətkarlar həmin dövrdə mövcud olan dilə daha tez müdaxilə edə bilirlər. Onlar öz əsərləri ilə dilə yeni-yeni sözlər gətirə və sözü zaman-zaman dildən uzaqlaşdırmağa da biliblər.

Qeyd edildiyi kim, hər bir yazıçı və yaxud şairin ədəbi dilə münasibətini, fərdi dil xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək, onun dilə gətirdiyi yenilikləri aşkar etmək təşəbbüslərini Azərbaycan dilçiliyinin qarşısında duran aktual məsələlərdən biri hesab etmək olar (Azərbaycan dilinin üslubiyatı, 1990: 61).

Vaxtı ilə doğma dilində bədii əsər yaratmaq istəyən, ancaq bu arzusuna çata bilməyən Nizami Gəncəvinin ürək parçalayan sözləri 800 ildən artıqdır ki, qulaqlarımızda səslənir:

Buyruq halqasına düşdü qulağım,
Qan vurdu beynimə, əsdi dodağım.
Nə ixtiyarım var əmrdən qaçam,
Nə də ki könlüm var, xəzinə açam

Nəsimi, Füzuli, Xətayi kimi sənətkarlar, M.F.Axundzadə, C.Məmmədquluzadə, Ö.F.Nemanzadə, Qasım bəy Zakir S.Vurğun, Bəxtiyar Vahabzadə bu ənənənin görkəmli nümayəndələrindən olmuş, Ana dilimizin saflığının qorunması problemi əsərlərinin əsas mövzusunə çevrilmişdir. Onlar öz əsərlərində bu problemi əsərlərinin leytmotivinə çevirmiş və bu problemin qarşısını almaq yollarını göstərmişlər.

Ulu öndər Heydər Əliyev deyirdi: “İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə malik olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də xalqımıza ulu babalardan miras qalmış bu ən qiymətli milli sənəti hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir. Bu, onun müqəddəs vətəndaşlıq borcudur” (Hüseynova, 2004: 121).

Bu anda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sözləri də yada düşür: “Ana dilimizə hörmət və qayğı daim olmalıdır. Biz ana dilimizi xarici təsirdən qorumalıyıq. Ana dilimiz bizim toxunulmaz sərvətimizdir. Azərbaycan xalqının formalaşmasında, müstəqil Azərbaycanın formalaşmasında ana dilimiz - Azərbaycan dili müstəsna rol oynamışdır. Biz elə etməliyik ki, dilimizin saflığını daim qoruyaq”.

Xalqın ruhundan doğan və ürəkdən gələn fikirləri ana dilində olduğu qədər aydın və dəqiq şəkildə ifadə etmək qeyri-mümkündür. Ana dili aid olduğu, xidmət etdiyi, xalqın ruhu ilə bağlanmış, minillərlə onun düşüncələrini ifadəçisi olmuşdur. Bir fikri qeyd etmək yerinə düşür: “Xalqın dili onun mənəvi həyatını heçbir vaxt solmayan və daim təzədən çiçəklənən, tarix sərhədlərindən çox uzaqda başlanmış boyasıdır. Dildə bütün xalq və onun bütün vətəni canlanmış olur. İnsanın bəzən sərt vətəninə qarşı məhəbbətini aydın göstərən onun doğma mahnılarında, doğma şərqlərində, xalq şairinin sözlərində öz doğma təbiətinin səsi ana dilində özünü göstərir. Xalq nəsiləri bir-birinin ardınca keçib gedirlər, lakin hər nəslin həyat nəticələri dil vasitəsilə gələcək nəsillərə irs olaraq qalır. Dil xalqın içərisində ölüb keçənlərin, yaşamaqda olanları və gələcək nəsilləri böyük tarixi və canlı bir tam şəkildə birləşdirən ən canlı, ən məhsuldar və ən möhkəm əlaqədir”.

XX əsrin sonu, XXI əsrin əvvəllərində də dilimizin saflığı uğrunda mübarizə davam etmiş, bir çox yazarlarımız bu mübarizənin önündə getmişlər. Bu ədiblərimizdən biri də xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadədir. B.Vahabzadənin dilimizin saflığı ilə bağlı apardığı mübarizə danılmazdır. Şairin bir çox şeirlərində ana dilinin saflığının qorunması kimi məsələlər öz əksini tapır. Bəlkə də buna görədir ki, şairi “ədəbiyyatımızın ana dili şairi” adlandırılırlar.

Xalqın həyatını, onun keçmişini, bugününü dərinləndirən bilən, gələcəyini ürək yangısı ilə düşünən Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası dilin əsl mahiyyətini, səfərbəredici gücünü, insanın təşəkkül və təkamülündə oynadığı əvəzsiz rolunu araşdırmaqdan ötrü zəngin material verir. Şairin poeziyasına dərinləndirən bələd olduğca ondakı coşğun fikirlərə, yüksək sənətkarlığa, fikir və düşüncənin dərinliyinə heyran qalırsan. Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasındakı bütün müsbət keyfiyyətlərin mayası doğma ana dilidir, milli leksikonumuzdur. Şair dilimizin inçəliklərindən, sözdən böyük məharət və incə zövqlə istifadə etmişdir (Alməmmədova, 2010: 10).

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatında B.Vahabzadənin dilə, dil tarixinə, onun saflığına, qorunmasına həsr etdiyi şeirlərin sayı çoxdur. Bunun səbəbi isə şairin öz dilini sevməsi, bu dili qoruması idi. O, öz əsərlərində dilin xalq üçün necə dəyərli mənəvi sərvət olması fikrini əsaslandırılmış və dilimizin gözəlliklərindən bəhs etmişdir.

Sovetlər quruluşu zamanında sözdə millətlərin mədəniyyəti təriflənsə də, milli respublikaların dillərinin inkişafına mənfi münasibət mövcud idi. Kommunist məfkurəsi sözdə beynəlmiləlçi olsa da, əməldə sovet xalqlarının dillərinə eyni münasibət yox idi, bu sahədə xüsusi məhdudiyətlər qoyulmuşdu. Dövlət və partiya orqanlarında, orduda bütün sənədləşmə və ünsiyyət ancaq rus dilində aparılırdı. Rəsmi dövlət adamları məclislərdə ancaq rusca danışırdı. Rus dilli orta məktəblərin sayı süni surətdə artırılır və aşkar ruslaşdırma siyasəti aparılırdı.

Ana dilinin sıxışdırılması barədə hər hansı söz danışmaq millətçilik kimi damğalanır və repressiyalara səbəb olurdu. Belə bir ağır şəraitdə B.Vahabzadə bir çox şeir və poemalarında ana dili probleminə qayıdır və onun alovlu təəssübkeşi kimi çıxış edirdi.

B.Vahabzadə dili məxsus olduğu xalqın tarixini özündə yaşadan bir vasitə kimi qiymətləndirmiş, əsərlərində bunu təbliğ etmişdir. Şairin ədəbi-ictimai fəaliyyətinə nəzər yetirdikdə bir daha əmin olursan ki, bu çoxşaxəli fəaliyyətin arxasında vətən sevgisi, xalqına, onun dilinə böyük məhəbbət dayanır.

B.Vahabzadə qəzet və jurnallarda “Ana dilim-ana köküm!”, “Tarix, dil, ənənə”, “Ana dili”, “Dil haqqında sorğu”, “Bir daha ana dili haqqında”, “Dil və əlifba”, “Dilimiz-ədəbiyyatımız”, “Dildə təbiilik və gözəllik”, “Ana dili dövlət dili” kimi məqalələrlə çıxış etmişdir. O, bu kimi məqalələrində Azərbaycan dilini yüksək qiymətləndirmiş, bir şair kimi dilimizi bədii təsvir və ifadə vasitələri ilə zənginləşdirmişdir. O, eyni zamanda, bir sənətkar kimi dil və şeir arasında olan bağları aşkarlamağa çalışmışdır.

B.Vahabzadə şair, ictimai xadim, vətəndaş kimi ana dilimizin həm təbliğatçısı, həm qoruyucusu, həm də yaradıcısı olmuş, müasir Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında xüsusi xidmətləri olmuşdur. Ədəbiyyatşünas R.Xəlilovun sözləri ilə desək: “O, Azərbaycan dilinə məhəbbətlə yanaşmağa öyrədən, Füzulinin, Xətəinin, Cəlil Məmmədquluzadənin, Sabirin, Səməd Vurğunun dil mədəniyyətinə varis çıxan, sadıq qalan şairlərimizdən biridir” (Xəlilov, 1996: 188).

Beləcə, hər bir söz sənəti nümayəndəsi kimi, Bəxtiyar Vahabzadə də ədəbi-bədii dilin, ədəbi yaradıcılığın sirlərinə dərinlən yiyələnmiş, öz dəsti-xətti ilə seçilmişdir.

Şair bir çox mövzularda-fəlsəfi, sevgi-məhəbbət, təbiət haqqında çoxlu şeirlər yazmışdır. Lakin şairin dil haqqında yazdığı şeirlər çoxluq təşkil edir və nisbətən daha sosial səciyyə daşıyır. O, bu əsərləri ilə oxucunu dil haqqında düşünməyə sövq edir. Onu daha çox vətən şairi kimi tanısaq da, şairin dil haqqındakı şeirləri xüsusi diqqətəlayiqdir. Bu cür şeirləri dilə sevgisi ilə yazılmış, dilimizdə qürurla bəhs etmişdir.

Şair məqalə və şeirlərində dil ilə bağlı olan ən mütərəqqi fikirləri oxucuya aşılayır, onları dilimizi sevməyə çağırırdı. O, milli şüurun inkişafını dildə görür və ona görə də “ana dili”nə “ana köküm” deyirdi. O bu yolda öz sələflərinin işini davam etdirərək, zaman keçdikcə inkişaf nəticəsində dəyişilən dilimizi qorumağa çalışmışdır.

Dilçi alim B.Xəlilov B.Vahabzadənin əsərlərini təhlil etmiş, öz düşüncələrini qələmə almışdır. B. Xəlilov şairin dilə münasibəti barədə yazarkən onun məqalələrinin xüsusi dəyərə malik olduğunu qeyd etmişdir. Müəllif şairin bir neçə məqaləsini misal gətirərək, şairin xalq folklorundan da yararlandığını, ona necə dəyər verdiyini söyləmişdir. Bayatıları təhlil etməkdə xalqın dilinin dürüstlüyünü bilməyin mümkünlüyünü sübut etmişdir. “Bəxtiyar Vahabzadə 1973-cü ildə “Bayatılar”, “Ana laylası,uşaq dünyası” məqalələrini yazır. Bu məqalələrdə o, xalq yaradıcılığında – bayatılardan, laylalardan,yəni xalqın ruhundan süzülüb gələnləri yaşatmağımızı vacib sayır. Bununla belə,məqalələrdə qeyd edilir ki, doğma dilimizin, doğma dilimizim sözlərimizin seyrində xalqın düşüncəsini,mənəviyyatını əxz edə bilirik. Deməli,yenə də dil aparıcı mövqedə olur” (Xəlilov, 2014: 64).

B.Vahabzadə yaradıcılığının şah əsərlərindən biri “Ana dili” şeiridir. Bu şeir onun yaradıcılığının əsasını təşkil edir. Bu şeirdə şair dil üçün deyiləcək ən mütərəqqi fikir və ideyalarını əks etdirmişdir. Dilin xalqın həyatında nə qədər vacib bir vasitə olması fikri diqqətə çatdırılmışdır. Şeirdə ana-vətən vəhdəti, sevgisi hiss olunur. Şeirin birinci misralarına diqqət etsək bunun şahidi ola bilərik.

Dil açanda ilk dəfə, ana söyləyirik biz,
Ana dili adlanır bizim ilk dərsliyimiz (Vahabzadə, 2004: 8).

Şair, eyni zamanda, Üdili insanın anasından öyrəndiyi ən qiymətli sərvət, vətənə və millətə məhəbbətinin başlanğıcı kimi səciyyələndirir” (Vahabzadə, 1991: 65).

Şair öz fərqli baxışları ilə diqqət çəkir. Dilimizi o qədər gözəl tərənnüm edir ki, bu dildə danımağı ar bilənlərə sanki dərs vermiş olur. Öz sözləri ilə bəlkə də onları utandırmaq istəyir .

Ey öz doğma dilində danışmağı ar bilən,
Bunu iftixar bilən , modalı ədəbazar
Qəlbini oxşamır qoşmalar telli sazlar.
Qoy bunlar mənim olsun.

Ancaq vətən çörəyi, bir də ana ürəyi
Sizlərə qənim olsun (Vahabzadə, 2004: 9).

Tanınmış alim Cavad Heyətini dediyi kimi — Dil kulturun aynası və onun təməl rüknüdür, insanın düşüncə və duyğularını, xəyal və istəklərini bütün incəlikləri ilə açıqlayan və yaşamasına imkan hazırlayan dildir. Cəmiyyəti millət halına gətirən bağların ən güclüsü dildir (Heyət Cavad, 2009: 34).

Şair dilimizin gözlliklərindən ağızdolusu bəhs edir. Dil, ana dili məsələləri Bəxtiyar Vahabzadənin bədii və publisistik yazılarının daimi, sabit mövzularından olmuş, dilin mənasını və əhəmiyyətini həm özünə, həm də başqalarına açmağa çalışmışdır:

Bu dil - bizim ruhumuz, eşqimiz. canımızdır,
Bu dil - bir-birimizlə əhdi-peymanımızdır.
Bu dil-tanıtmış bizə bu dünyada hər şeyi.
Bu dil -əcdadımızın bizə qoyub getdiyi
Ən qiymətli mirasdır, onu gözlərimiz tək
Qoryub nəsillərə biz də hədiyyə verək (Vahabzadə, 2004: 8).

Şairə görə, dil təkəcə ünsiyyət vasitəsi deyil, dil insanların özlərini ifadə etmələrində, duyğu və hisslərini bölüşə bilməklərində də əsas vasitədir:

Mən bu dildə hiss eşitmişəm
Həm sevinci, həm də qəmi,
Bu dil ilə yaratmışam
Hər şeirimi, hər nəğməmi (Vahabzadə, 1977: 72).

Şair göstərir ki, tariximiz də, mədəniyyətimizdə dilimizdə yaşayır. Bu dil yaşadıqca biz də var olacayıq:

Ana dilim, səndədir xalqın əqli, hikməti,
Ərəb oğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış.
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti,
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış.
Səndə mənim xalqımın qəhrəmanlıqla dolu
Tarixi varaqları.
Səndə neçə min illik mənim mədəniyyətim,
Şan-şöhrətim saxlanır.
Mənim adım-sanımsan,
Namusum, vicdanımsan! (Vahabzadə, 1982: 162).

Şair bu sahədə apardığı mübarizəni belə dəyərləndirirdi: “Sovet dövründə mənim əsas mübarizəm ana dilimizin rəsmi dövlət idarələrindən uzaqlaşdırılmasına görə idi. Bu dövrdə milli dillər sıxışdırılır, assimilyasiyaya uğramaq vəziyyətinə salınırdı. Xalqın milli varlığı ilk növbədə onun dili ilə bağlıdır. Dili olmayan xalqın özü də yoxdur. Gündəlik ünsiyyətdə Azərbaycan dilinin rus dili ilə əvəz edilməsi ömrüm boyu məni ağrıtmış və mən həm məqalələrimdə, həm də şeirlərimdə bu dilin müdafiəsinə qalxmışam” (Vahabzadə, 1985: 158).

Bəxtiyar Vahabzadə öz dilini sevən vətəndaş kimi dilinin müstəqil bir respublikanın dövlət dili kimi işlənməsindən qürur hissi keçirdiyini belə qeyd edirdi:

*Dilim ayaqlarda toz olan zaman
Ali məclislərdən qovulan zaman
Rahatsız deyildim ana dilimdən
Sənə güvənirdim,
bilirdim ki, mən*

*Dilimdə danışan bir türk yurdu var,
Öz dilim yaşarsa, millətim yaşar!* (Vahabzadə, 1998: 38)

Göründüyü kimi, dil, dilin saflığı, qorunması məsələləri Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığının ana xəttini təşkil etmiş, şair bütün ömrü boyu bu əhəmiyyətə sadiq qalmışdır.

Bəxtiyar Vahabzadə yaradıcılığına münasibət bildirən Ramazan Qafarlı yazır: “Dil məsələsində heç kəsə güzəştə getmir. Çünki dil ürəyinin açarıdır”. O açarı başqasına verəndən ne gözləmək olar? Dilinə xor baxan torpağına kor baxar. Ana südünü əməndə eşitdiyi laylanı qulaqlarında sırğa etməyənlər üçün müqəddəs şey yoxdur. Şair yeri gələndə heç ustad Şəhriyarı da bağışlamır, acısa da günahını üzünə deyir:

Məni bağışlasın
Şəhriyarım da,
Otuz il özgəyə “berader” dedi.
Öz doğma yurdunda, öz Diyarında
Doğma anasına o “mader” dedi.
Ele ki, yumruğu yere dirəndi,
Dərhal yada düşdü doğmaca kendi (Qafarlı, 2014: 507-531).

B.Vahabzadə yaradıcılığı bir daha sübut etdi ki, ana dili məsələsi onu daima düşündürmüş, bu sahədə böyük işlər görmüşdür. Şair çox gözəl bilirdi ki, millətin bir millət kimi məhvinə yalnız bir yolla nail olmaq mümkündür – onun dilini əlindən almaqla. Ona görə də həmişə doğma ana dilinə hörmətlə yanaşmış bu dildə yazıb-yaratmaqdan qürur duyduğunu dilə gətirmiş, dilini sevməyənlərə, bu dildə danışmaq istəməyənlərə öz əsərləri ilə tutarlı cavablar vermişdir.

References

1. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Elmi, rəsmi və eristolıyər üslublar. Bakı, Elm, 1990.
2. Hüseynova İ. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu. Bakı, “Təhsil”, 2004, 472 s, s 121
3. Alməmmədova Səbinə Məmməd qızı. Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasının dili. Bakı, “Elm”, 2010
4. Xəlilov R. Azərbaycan sovet ədəbiyyatı. Bakı, Yazıçı, 1966.
5. Xəlilov B. Bəxtiyar Vahabzadənin dilçilik görüşləri. ”Bakı çap evi” nəşriyyatı. Bakı-2014
6. B.Vahabzadə Seçilmiş əsərləri. Öndər nəşriyyat. İki cild. Birinci cild. Bakı-2004
7. Vahabzadə B. Şənbə gecəsinə gedən yol. B., Azərənəşr, 1991
8. Heyət Cavad. Kamillik zirvəsi. Bakı, Azərənəşr, 2009, 376 s.
9. Vahabzadə B. Açıq söhbət. B., Gənclik, 1977, 172 s.
10. Vahabzadə B. Vətən ocağının istisi. B., Gənclik. 1982
11. Vahabzadə B. Özümlə söhbət. B., Azərənəşr, 1985
12. Vahabzadə B. Bir ömür yuxu. B., Azərənəşr, 1998
13. Qafarlı Ramazann “Bəxtiyar Vahabzadə Türk Dünyasının İstiqlal Şairidir”. Türk Dünyası Bilgələr Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başqenti Ajansı (TDKB). Eskişehir, ss. 507-531

Göndərib: 23.12.2021

Qəbul edilib: 11.01.2022